

Андрій Матат

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ТА ВЕРХОВЕНСТВО КОНСТИТУЦІЇ: ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

У процесі обговорення та в подальшому напрацюванні конституційно-правової реформи, яка на сьогодні фокусується на таких важливих питаннях, як децентралізація влади, гарантії місцевого самоврядування, реалізація права на оскарження рішень та права бути почутим, важливо з'ясувати деякі методологічні проблеми, що мають доволі важливе практичне значення.

У межах цього дослідження пропонуємо розглянути проблему співвідношення принципу верховенства права та верховенства конституції з позиції актуального методологічного аспекту в контексті загальної дискусії стосовно втілення в життя конституційної реформи в Україні.

Принцип верховенства конституції має широке, доктринальне значення, зауважує М. Оніщук та вказує на те, що його можна розглядати як цілісний конституційний принцип організації й функціонування правової держави, в основу якого покладено загальну ідею підпорядкування держави конституції, праву загалом [1].

Утім, на рівні доктрини невизначеним залишається питання, що ж, власне, розуміється під верховенством Консти-

туції України, якщо Основний Закон держави регламентує дію принципу верховенства права? Тому для цього, на нашу думку, доцільно співвіднести зазначені категорії, виходячи з такого.

Основний Закон держави, з погляду його загальної характеристики, фундаментально визнає пріоритет прав людини. Конституційно закріпивши принцип верховенства права (частина перша статті 8), на нашу думку, Україна визнала людиноцентричний підхід.

Позиція Конституційного Суду України з цього питання частково викладена в Рішенні від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004, а саме: верховенство права — це панування права в суспільстві, яке вимагає від держави його втілення в правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають відповідати передусім ідеям соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою відображена в Конституції України [2].

Умовно, на нашу думку, підходи до розуміння принципу верховенства права можна охарактеризувати так: з одного боку, принцип верховенства права розуміють, враховуючи доктринальний вимір, а також досвід зарубіжних країн (у яких, до речі, вже давно не є нагальним питання щодо визначення чи/та забезпечення верховенства права), а з другого — його розглядають, виходячи із положень статті

8 Конституції України, — буквально. Якщо для юридичної науки принцип верховенства права — багатоаспектна категорія, то для Конституції України все більш-менш зрозуміло: «В Україні визнається і діє принцип верховенства права», — закріплює в частині першій статті 8 Основний Закон держави. Далі, вважаємо, дається продовження того, що ж являє собою цей принцип: Конституція України має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції і повинні відповідати їй. Норми Конституції України є нормами прямої дії. Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується.

Тож, на нашу думку, викладена конституційна норма встановлює, що в основі принципу верховенства права в правовій системі України лежить верховенство Конституції (а, по суті, саме такий висновок можна зробити): закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні їй відповідати (стаття 8), отже, сама Конституція України, у світлі її конституційних цінностей і принципів, віддає перевагу правам і свободам людини, утвердження яких є головним обов'язком держави (стаття 3). При прийнятті нових або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (стаття 22), а матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку (стаття 152).

Окремо підкреслимо, що верховенство Конституції не слід ототожнювати з принципом верховенства закону, тому що верховенство Конституції потрібно розуміти крізь

призму домінування її основоположних цінностей, зокрема прав людини. Виходячи з логічних міркувань, Конституцією України як Основним Законом держави в кожному її положенні закріплено фундаментальну ідею пріоритету прав людини, що, таким чином, можемо тлумачити як втілення принципу верховенства права.

У жодному разі ми не говоримо про позитивістські погляди в запропонованій концепції розуміння верховенства права у форматі верховенства Конституції України, тому що основоположні конституційні права здебільшого втілюють ідею природних прав, і саме про це йде мова.

Для підтвердження такої аргументації наведемо твердження щодо співвідношення принципу верховенства права та Конституції України С. Шевчука: «Конституція містить не тільки позитивні (писані) принципи та норми, а й неписані принципи та цінності, які походять з природного права та органічно зв'язані з конституційним текстом. Це означає також, що Конституційний Суд України має юрисдикцію щодо визнання конституційних змін (конституційних поправок) неконституційними, якщо вони порушують або скасовують конституційні принципи та цінності» [3, с. 185].

Власне, дискусія щодо впровадження змін без урахування методологічних підходів, а саме чіткості у з'ясуванні принципів доктринальних положень, зокрема тих, які в загальних рисах було окреслено вище, не вплинуть позитивно на досягнення поставлених цілей, а спроба щось змінити вкотре може продемонструвати «реформи заради реформ».

Для цього важливо напрацювати узгоджений підхід щодо тлумачення принципу верховенства права та подальшого

дослідження категорії «верховенство Конституції», що може бути вирішено також за допомогою діяльності органу конституційної юрисдикції, шляхом звернення до нього з конституційним поданням або конституційним зверненням щодо тлумачення конкретно статті 8 Конституції України.

Список використаних джерел

1. Оніщук М. Верховенство Конституції України як засадничий принцип правової держави [Електронний ресурс] / М. Оніщук. — Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/2190>. — Назва з екрана.
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання): від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04>. — Назва з екрана.
3. Шевчук С. Принцип верховенства права та найвища юридична сила Конституції України / С. Шевчук // Право України. — 2011. — № 5. — С. 175–186.

Оксана Миронець

*Навчально-науковий юридичний інститут
Національного авіаційного університету*

РОЛЬ ФУНКЦІЙ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВА НА ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ

На сьогодні адміністративне право, крім виконавчо-розпорядчих та внутрішньоорганізаційних, також регулює відносини з надання послуг, набуваючи «обслуговуючого», або ж «сервісного», характеру. За таких умов, безперечно, змінилося й розуміння функцій вказаної галузі права, які, як основні напрями його діяльності та впливу на соціум, мають забезпечити належну реалізацію прав, свобод та законних інтересів учасників адміністративно-правових відносин.

Серед конституційних прав людини і громадянина Конституція України вказує право на звернення (ст. 40) та право на оскарження (ст. 55) [1]. Останнє І. Бородін вважає одним з адміністративно-правових способів захисту прав та свобод людини і громадянина [2, с. 9]. На його думку, виходячи з характеру та змісту права громадян на оскарження, опосередкованих законодавством, це право реалізується як безпосередньо через загальні конституційні правовідносини, так і визначені кримінально-процесуальними, цивільно-процесуальними і адміністративно-процесуальними нормами [2, с. 16].

Д. Бахрах, який право на скаргу вважає різновидом права на звернення, поділяє адміністративні (позасудові) скарги